

על מה מדברים ועל מה לא

יאירה גנוסר: החצופה לחיות ושירה, הוצאת גוונים 2004, 80 עמ'

החצופה לחיות, ושירה יאירה גנוסר

וקולעת פרחים בשערה המלא
אולי הפרחים אינם מניחים לה
לטרוף את נפשה ביום החולף,
הן אקורד אחרון ומבטיח בשירה של "החצופה לחיות".
אכן, אומץ, רב קוליות, עושר הבעה ורוחב יריעה
מציבים, כדברי עמוס לויתן, עורך הספר, בגב
העטיפה, "ציון דרך שלא ניתן לעקוף, על מפת
השירה".

ראשון וסוחר

איילת חן: עירום בנהר הזה, ספרי עיתון
77, 2004, 87 עמ'

לא הרבה התרגשתי מקריאת ספר שירה כמו
שהתרגשתי מקריאת ספר זה. השיר הראשון
שקראתי היה זה שבשער האחורי. היתה בו הפניה
אל מלכות השמים "ובעושה/ של אמי, אמא
אדמה/ אשוב". חשבתי על אדם וחה ועל מלכות
שמים שבראה אותם, "זכר ונקבה", ובספר הזה -
"בנהרות הארוכים/ לזרום". שיר בלי ניקוד וכלי
פיסוק, מלבד שתי נקודות המציינות סוף פסוק
ופסיק אחד. וכן, כמעט שכחתי את השורה: "ומגע
על-אנושי-אנושי-על", שלושה מקפים המחברים
ארבע מילים, בין "על אנושי" להיות עליון, מקף
אחד, בין "אנושי לאנושי יש מקף המחבר אנוש
לאנוש, ובין "אנושי ל-על" (זה שכתוב בשורות
הבאות); "מה שנשכח / מה ששילקח / על אהבתי".
כאילו אפשר לשכוח משהו, או לקחת משהו ממנה.
והשורה הארוכה, הכתובה בהמשך לשיר, למטה:
"איילת חן, בת 22, זהו ספרה הראשון". כמוכן,
המילים שאינן כאן, "יוצא לאור" הן מיותרות.
ספרה הראשון עצמו הוא כולו אור, אור שירה, אור
בריאה.

בעמוד 44 מצאתי שיר שתחילתו: "שלום לכם /
אלוהי החיים", זה בית החסר באותו שיר שדיברתי
בו קודם, זה שבשער האחורי, בו "גופי הסגור /
כשער הגן / שיפתח" המזכיר את שער גן עדן
הבראשיתי. ויש בו גם בית בפני עצמו: "כאב עמוק/
בגופי". אכן, זה שיר אמיתי מאוד ופשוט, ללא
מליצה, שיר נמשך ללא סימני פיסוק, רק המקף
השלישי, זה שדיברתי בו לעיל, נתארך כאן,
בהופעתו בפנים-הספר, לא מקף מחבר בין מילים,
אלא מקף ארוך, מסביר עניינים: "על / מה שנשכח
/ מה ששילקח / על אהבתי".
שיר בלי שם, עמ' 40: "לככות על הנחלים הרבים /
שורמו / ובמימיהם לא רחצתי", שיר ארוך המסתיים
מעבר לדרך בשורות: "בשפע הפרוש בעיני אנשים
/ / בדרכי"; ואין ניתן שלא לחוש בשפע הפרוש
בעיניה של איילת חן, שכמוה, אני - הגדול ממנה
פי ארבע ויותר - חש בדרכי שלי.

שיר השירים אשר לשלמה, כמוכן. ומתוך העמידה
על הקשר שבין הנכס הנדל"ני, המסחרי, לשירה,
מתפרטים שמות משוררים שונים, בציון כאילו
אינטימי: "אורי צבי" (גרינברג), (חיים) "גורי",
(נתן) "וך", "יצחק" (לאור) ו"איתמר" (יעוז קסט),
המניח תפילין בשורתו האחרונה של השירה. אכן
שושלת מאבן גבירול ועד איתמר יעוז קסט. לא
פחות מעניין הוא השיר בעמוד מנגד, המסתיים
בשורות "בפאת חלון שלוש ציפורים חולפות מהר.
בני בטלפון / מספר, שנולדה לי נכדה", הנותנת
לשיר את שמו 'נצח קטינה' שם המזמין גם הוא
פירוש.

מעורר עניין רב גם השיר 'חודשי הריון' בפרק זה,
המשתרע על שישה עמודים. אביא את הקטע
הראשון בשלמותו:
"חודש רביעי,
בחודש הרביעי, גם ברביעי ידעתי
שעדיין,
בעומק המחלת, כמו בזמן הלח"י,
על דברים נכונים לא מדברים."

כך מעורבת שמחת ההריון בסודיות המחלת
מנעוריה של הכותבת, ועולה ההרהור המטריד -
על מה מדברים ועל מה לא, אצל מי שהדיבור
(הכתיבה, התענוע, החצופה) הוא כוח.
הפרק הרביעי והאחרון בספר "אבוקדו בשל, אבוקדו
זיכרון" ממחיש גם הוא את ההקו הייחודי העובר
לאורך הספר כולו. השורה הפותחת היא "איש אהוב
-- יש בו דבש -- דבש ארוך כמילה לונג, המילה
געועה". בפק זה שירי אהבה רבים ויפים, רחבי
יריעה: "ארטמיס, אפרודיטה, אורורה, / כאן --";
או: "לי קובץ אהבה ושמו 'ארטמיס' -- אורפאוס
מחלל בו, לא אעלה עמו משאול" (עמ' 67). מוות,
אהבה וגעועה. פרק זה נוגע גם בדמות האשה
המופיעה בשער, "רישום שחור דקורטיבי וחם, /
כקווים של אשה בציור של מאטיס" (עמ' 72).
והשורות האחרונות בספר:
"אשה יולדת מתים מרימה ידיים

"החצופה לחיות --- רק חוצפת יום קטנות ושירה"
(עמ' 19) היא הנותנת לספר הסוער והמקורי הזה
את שמו הבלתי מקובל, והיא המניחה את התשתית
לקיומו.

בפתיחה, בפרק הראשון, נוגעים השירים בנקודת
הזמן של מלחמת העולם השנייה והמדינה שבדרך.
אלו זכרונותיה של נערה-ילדה: "על סף המדינה
מדביקה גליון מחתרת", "גאה להיות משובצת בין
גליון לח"י לבין אלטרמן", מי שאיבדה חבר
במלחמת 1948, ו"כפותיה בקרני השמים תאחו".
פרק זה עוסק בהתבגרות בטרם מדינה, בין שירה
לפוליטיקה, חיבור מוכח באומץ לאורך כל הספר
המיוחד הזה.

כך בפרק הבא "אני, אתה" - השיר (בן מאה
השורות!) 'הסטודנטים מבקשים לדחות בחינה',
כנראה מטעמי גיוס: הימים ימי מלחמת יום
הכיפורים, וזהו גם שיר על לידה שהקדימה, ובו
מונולוג של בן שאבד בבטן, בטרם נולד: "אני גדל
בצום [...] בכל מלחמת יום הכיפורים --- אחר כך
רצחו את רבין -- אני עדיין ילד מגויס --- מי
נדיב אותי למוות --- אני המת אני החי / - את
אמן התענוע". שכול פנימי וחיצוני, ותענועי
הכתיבה; כאמור, "החצופה לחיות --- חוצפת יום
קטנות ושירה". אגב, הביטוי "החצופה לחיות"
מופיע גם בשיר 'חודשי הריון' (עמ' 38) בהקשר
נוסף, של פני הנכדה בתצלום שבטרם לידה.

השירים האחרים בפרק קצרים יחסית. השיר הפותח
הוא שיר פוליטי הכולל גם שורות בשפה הערבית,
המתורגמות בהמשכן לעברית. השיר מסתיים
בשורות "איזו זוועה. שני עמים כשני טורי שיניים/
נוקשים זה בזה, בפה האחד, בפחד האחד, / פחד
אלוהים". השיר הבא בעקבותיו 'או חנה סנש' מנסח
מעין תפילה המערבת טקסט משירה הידוע של חנה
סנש למילותיו של עמיחי: "אלי, אלי, / שתגן על
התמימים שלי / --- שלא יכירו את ברק השמים, /
כי הם שותתי דם". הפרק נחתם בקטע פרוזה לרוחב
העמוד, המנוקד כשיר. שמו של הקטע הוא
PORTBOU כשמה של עיירה על גבול צרפת-
ספרד, בה התאבד הפילוסוף היהודי גרמני ולטר
בנימין עם "קריסת תקוותיו האחרונות" "והתלכד
עם קץ הציוויליזציה". גם שיר סיפור זה הוא ביטוי
עז וטרגי לקשר שבין המציאות לכתיבה, גם מעבר
לעולמה הפרטי של הכותבת.

כך גם בפרק השלישי בספר "גבירול ובניו", המהווה
את החטיבה הנרחבת בספר. הוא פותח בשורות
"אבו-גבירול ובניו / נשמע לי שם מסחרי". וממשיך:
"מה רע במורשת עסקים?" וחוזר לנושא המעסיק
את הכותבת ללא הרף: "ושירה היא נכס / -- נכס
הנכסים אשר לשלמה / שלמה בן גבירול" (על משקל